

בעולם הזה מאושרים באמת. והכרה זו אנחנו יכולים לקנות בליל הסדר, שנרגיש זה באמת, וזו עבודתנו בחג הפסח.

יהי רצון שנזכה להגיע לפסח עם הדעת הנכונה, ואז הדבר יכה בנו שורשים, עד שיביאנו לשינוי פנימי. ובזה נזכה שהשינוי הפנימי יגדל בהדרגה עד שיצא מן הכח אל הפועל, ויבוא לידי גילוי כבוד שמים על ידי עבודתנו.

תכלית המכות – להבדיל בין האמת ובין השקר

אצבע אלהים היא

המשגיח ר' ירוחם בספרו דעת תורה (וארא ח, ה-ו) מחדש יסוד נפלא בענין שלשת המופתים הראשונים שעשה משה לפני פרעה, דהיינו הפיכת המטה לנחש, מכת דם, ומכת צפרדע:

וזו ההוראה היתה כבר באמת ההוראה השלישית, מן המופת הראשון בהתהפכות המטה לנחש, וכן בהתהפכות המים לדם, וכן בזו המכה של שרוץ היאור צפרדעים. שלשת הדברים אשר היה בהם לחרטומים כח ויד לעשות כמותם. הנה כולם באו ביחוד ליתן לפרעה בחינות שונות להבחין בין פועל אלהי לבין פועל המכשפים, להבחין ולידע שאף על פי שגם להם יד במעשים, אבל אין דמיון להם למעשה אלהינו. וכו'. האומנם כי גם לבשר ודם ניתנו כחות, וגם כחות גדולים, גם בשר ודם צר צורות, אבל בא וראה מה רבים החילוקים שביניהם, חילוק בין מציאות באמת לבין מציאות דמיוני בעלמא. וכו' האחד הוא חי ואמת, והשני כולו תוהו הוא. וכבר הרבו המפרשים לדבר בפרטי החילוקים שבין משה ואהרן למעשה החרטומים וכו'.

והיינו, שבאמת כל המופתים הללו היה ניכר שהם מכח אלהי ולא מכוחו של כישוף, אבל עד מכת כינים היו יכולים להכחיש את החילוקים, ולכך לא אמרו החרטומים רק במכת כינים (ח, טו) אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא. שאז כבר הוכרחו להכיר במציאות ה' ויכולתו, כאשר הם לא הצליחו לעשות אפילו בדמיון לה. אמנם לא השכיל פרעה לראות

במופתים הראשונים את החילוקים בין מעשה אלקים למעשה החרטומים, כיון שכבד לב פרעה, ולא רצה להתבונן בזה. ומוסיף ר' ירוחם שזה התוכן והשורש של כל הנסיונות שלנו בחיים:

מסוד היצר הוא, כי בכחו לעוור את האדם בעת ימצא איזה מה-שהוא דבר לתלות בו טעותיו. בכח הרצון שבו, הנה מתגדל זה ה'מה-שהוא' ל'איגרא רמא', לבנות עליו 'מגדלים' שלמים של שיטות וסברות בדויות. כי מי פתי לא יבין להבחין בדברים בולטים כאלה, להבחין בין מעשה למעשה, ולהבין שורש דבר, ולראות כי במכוון מאת ה' היתה כל זאת, כאשר דיבר ה' מראש.

נמצא כי אף דבר שמצד האמת ניכר ממנו השגחתו וכוחו של הקב"ה, היצר הרע גורם לאדם לתלותו בשקר וכזב.

איזהו חכם

ובמקום אחר (דעת תורה בראשית לב, כה) כתב ר' ירוחם מענין עצת היצר שמראה לאדם תחליף לדבר כאילו הוא הדבר עצמו. והוא בביאור המשנה (אבות פרק ד משנה א): איזהו חכם הלומד מכל אדם וכו' איזהו גבור הכובש את יצרו וכו' איזהו עשיר השמח בחלקו וכו' איזהו מכובד המכבד את הבריות:

בן זומא מגיד לנו בזה סוד נפלא, כי אדם יש לו בו ובעצמו כל המעלות בלתי תלוי כלל באחרים, ואדרבה שלמותן של המעלות הנן דוקא כשבאין בכח עצמיותו. ובא ראה כמה גדול ומקיף הוא זה הכח:

אילו היתה מעלת החכמה תלויה במסירות המלמד, אם כן כשלא יהיה לו מלמד, הנהו חסר לגמרי, ואיפה זה שלמות מעלתו. אבל הלומד מכל אדם, הרי הוא אוהב חכמה בעצמו, והמעלה בעצמו היא, והוא השלם לעולם.

שלמה המלך אמר (משלי יז, כד) "את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה ארץ". מבקר הוא בזה את אלה המבקשים חכמה בקצה הארץ, כי אלה הצריכים לקחת חכמה ממרחקים, ישארו בודאי בשטויותיהם, אולם למבין הנה החכמה היא את פניו, בקרוב לו ובעצמו. וכו'.

מעלת הגבורה היתה תלויה בנצחונו על אחרים, אם כן מה יהיה כשהשני יותר גבור ממנו, אם כן איפה היא שלמות גבורתו. אבל הכובש את יצרו הנה זה הגבורה האמיתית, אתו תלין ולא תעדר ממנו לעולם, והוא השלם בודאי.

גם עשירות מעלה היא, כי מה יתרון לאדם בכל עמלו אם כל קניניו יהיו תלויים בגנבים ושוודי לילה. מעלת העשירות גם כן היא דוקא בעצמו של האדם, כשהאדם שמח בחלקו היא העשירות האמיתית בכל שלמותה.

והיינו, כי היצר מראה לאדם צורה מזוייפת של חכמה, גבורה, עושר וכבוד. כי באמת יש איזו שייכות בין המעלה האמיתית של עשירות, לעשירות הכוזבת של כסף, וכן על זה הדרך בשאר מעלות. אמנם מעלה זו שמראה היצר לאדם אינה המעלה האמיתית, ולעולם לא יבוא האדם לידי סיפוקו בעשירות זו. ורק משום שיש בתוכה תמצית מן העושר, מראה פנים לאדם כאילו בזה ישיג את מבוקשו. והכסיל אינו יודע להבחין בין העשירות המזוייפת לעשירות האמיתית. וכן בשאר המעלות, יש להבחין בין מעלות מזוייפות למעלות אמיתיות.

ומשל למה הדבר דומה, לבן היוצא לעולם המסחר, ואביו מזהירו מפני הרמאים, שצריך לידע שיש מציאות כזו בבריאה של אנשים החפצים לעשקו ולגנוב את ממונו, ודרך רמאותם היא שמראים לו סחורה הנראית כטובה, אבל באמת היא מזוייפת ואינה שווה מאומה. ואם לא ירגיל את עצמו בהבחנה, להכיר מהי סחורה אמיתית ומהי סחורה מזוייפת, עלול להפסיד את כל כספו.

ומשום כך, הדבר הראשון שצריך אדם לידע הוא היאך להבחין בין סחורה אמיתית למזוייפת, והיינו בין תענוג אמיתי לתענוג מזוייף, בין אושר אמיתי לאושר מזוייף. כי מאחר שהם דומים זה לזה, והיצר הרע מראה פנים לאדם כאילו המעלות שיש במחנה שלו הן האמיתיות. וזו הזהירות הראשונה, להתבונן תמיד שלא לילכד ברשת היצר, ולילך אחר הנאות מזוייפות, אלא לעולם לבקש את הנאות האמיתיות והנצחיות.

וההבחנה בין האמת לשקר קשה עד מאד, כיון שאין הדברים רחוקים זה מזה. וכמו שאמרו חז"ל (ע"פ קהלת רבה ז, כב)^ט "אין בין גן עדן לגיהנום אלא כחוט השערה", והדברים מובדלים זה מזה בדקות. אלא שהדבר צריך התבוננות, וכשהאדם רוצה לחפש את האמת, ישים את לבו לכך, וימצא את הסחורה הטובה. אך אם יסיר לבו מכך, עלול ליפול ולקנות את הסחורה המזוייפת.

ט. וז"ל המדרש, גם את זה לעומת זה זה גיהנם וגן עדן, כמה ביניהם טפה, ע"כ. וראה בכתבי רבי צדוק הכהן (לקוטי מאמרים עמ' קצב) וז"ל, וכן איתא בזוהר (פקודי רלו, א) דאינון קריבין לאורחי מהימנותא כי אין בין מים עליונים למים תחתונים אלא כמלא נימא, ובקהלת רבה (ו, כב) שרק כותל דק כחוט השערה מפסיק בין גן עדן וגיהנום וזה טוב וזה רע, רק על ידי הדמיון טעו הרבה אחריהם, עכ"ל.

ובזה ממש נכשל פרעה, 'ויכבד לבו', כלומר, לא רצה לשים לבו להבין החילוק שבין מעשה החרטומים למעשה ה'. ואילו היה שם לבו, בודאי היה מכיר מיהו הבורא ומהו מעשיו, ומה הם מעשי הזיוף של החרטומים. ומה שמנעו מלשים לב לכך הוא חפצו לילך אחר תאוותיו, ולכן האמת נעלמה ונסתרה ממנו.

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה

וכן טבעו של האדם, שרוצה לילך אחר רצונותיו, ומדמה בעצמו שבזה הוא יהיה כבן חורין. ובאמת, הרי יהודי לעולם מחוייב לעשות רצון ה', אין לנו רגע בחיים שאין בו הלכות ודינים ואחריות - איך להתנהג, איך להתלבש ואיך לנהוג בבית הכסא. ומי שפורק מעליו עול מצוות ח"ו, נראה בעיני עצמו כבן חורין שיכול לעשות כל מה שעולה על רוחו ואין לו שום שיעבודים, וחושב שכל מה שהוא ממעט בשיעבודיו, יש לו יותר אפשרות לחיות חיים של חירות והנאה.

אולם כאשר מתבוננים בדבר רואים שאין חירות גדולה יותר מצורת החיים של יהודי, וכמו שאמרו חז"ל (אבות פרק ו משנה ב) אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. אבל הכרה זאת מגיעה רק מתוך התבוננות, אבל במבט שטחי היה נראה שהחיים שאין בהם שיעבוד לתורה, הם חיי החירות. אמנם ההתבוננות מביאה לידי מסקנא, שחיים אלו אינם חיי חירות כלל אלא שיעבוד גמור, ואותם אלו החיים חיים שכאלה, עבדים גמורים הם לתאוותיהם.

אשר התעללתי במצרים

הנה כשקוראים את הפרשיות העוסקות במכות, אנו צוחקים על פרעה, ונראה בעינינו כשוטה, והלא הפך הקב"ה את היאור לדם, וכיצד אינו רואה את ההשגחה. אולם באמת גם אנחנו שוטים כמותו, שהרי גם החרטומים הפכו את המים לדם, ובמושכל ראשון, ללא התבוננות, עולה מזה שכביכול אין הקב"ה. כלומר, אפשר לחיות חיים של חירות ומילוי התאוות, ואין צריך להיות משועבד לה'. וכשעומדים בפני האדם שתי אפשרויות, אם להכיר בכך שיש בורא, או לילך אחר החרטומים, בודאי שיעדיף האדם לרמות את עצמו במעשה החרטומים, כי אז אינו מחוייב כלום. וכדי להכיר באמיתת הקב"ה ובהשגחתו, צריך התבוננות שאינה משוחדת. ופרעה לא עשה כן, אלא - "ויכבד לבו".

וגם אנחנו הולכים על דרך זה. יותר קל לנו לחשוב שהחירות נמצאת חוץ לחיי תורה, והתאוות וההנאות אצלם. וזה שקר, כי דווקא אצלנו הוא העולם של

חירות! ישיבת בית המדרש היא החירות האמיתית, ובתוכו נמצא עולם של הנאה ותענוג אמיתי. וזו האמת, אלא שלעמוד על כך צריך התבוננות, בלי השוחד של רצונות ותאוות.

וזהי עבודת חג הפסח, להבין את המציאות האמיתית של העולם הזה. וזה היה כוחן של המכות, להעיר אותנו להתבוננות זו. 'אשר התעללתי במצרים' - פירוש, שהייתי מזלזל בשיטות הטומאה של מצרים. ועל ידי הזלזול הזה, באנו לידי בירור מהן השיטות האמיתיות.

זמן חירותנו – משקר ודמיון

העבודה בפסח היא לעקור מלבנו את השקר ולהשריש בתוכנו את האמת - להכיר מה נקראת הצלחה באמת, מה נקרא עושר באמת, מה נקרא חירות באמת, ומה נקרא גבורה באמת. ולהכיר כי באמת כל אדם יכול לחיות חיי הנאה, ואדרבה עבודת ה' היא השמחה והתענוג האמיתי בחיים. ומי שבאמת מבין ומכיר את האמת הזאת, חי חיים מאושרים ואין ליצר הרע שום שליטה עליו.

ומשל לילד המשחק בחול, ובונה בו מבצרים ומגדלים. והוא מסתכל על אביו, וחושב כמה הוא מסכן שצריך ללכת לעבוד ואינו יכול להתענג עמו במשחקו. ואביו חושב לעצמו, כמה קטנים הם מושגיו של בנו, שחושב שתענוגי עולם הזה מסתיימים במשחק בחול. וכן אנחנו, יש לנו 'ראש כל כך קטן', שחושבים שתענוגי עולם הזה הם ממון וכבוד, ודומים בזה לילד המשחק בחול, וחושב שאלו הן ההנאות האמיתיות. ומי שעסקו בתענוגי עולם הזה חושב על הבן תורה שהולך להתפלל וללמוד כמסכן. והאמת היא, שבן תורה צריך להביט על העוסקים בעולם הזה כמסכנים היושבים בארץ ומשחקים בחול.

על האדם להרגיש את תענוג החיים באמת, להיות בן אדם החי חיי האושר של עבודת ה'. וכשאדם מרגיש הרגשה זו אפילו רק פעם אחת בחייו, שוב לא יתפתה עוד לילך אחר שטויות אלו.

אחד שאל אותי כיצד יוכל לעבוד על כך שלא להתפתות ולהמשך אחרי עניני הספורט, ואמרתי לו שאין צריך לעבוד על עצמו שלא יהא נמשך אחר הספורט, אלא צריך לעשות את עצמו למישהו! שכן אם תתענג על משהו שיש לו תוכן אמיתי, שוב לא תהיה לך שום סיבה ללכת אחרי הספורט, כי רק כשהאדם ריק מתוכן ואין לו מה לעשות, אזי הוא נמשך אחרי דברי הבל שאין בהם כלום, כמו שהילד הולך לשחק בחול.

זו העבודה של פסח, להיות בן אדם בעולם של אמת, החי בעולם החירות. להבין שכל מה שהיצר הרע מוכר לנו הוא זיוף, והקב"ה רוצה שיהיה לנו תענוג וגבורה וכבוד אמיתיים, ולימד אותנו איך להגיע אליהם באמת. וכשהולכים בדרך אחרת, אין משיגים שום דבר, וכשהולכים בדרך האמת משיגים את כל הדברים על אמיתתם. וכשמשיגים את הדברים באמת, שוב אין צריכים עוד לשום דבר אחר בעולם - וזו היא החירות האמיתית.

יציאת מצרים - יציאת הצורה משליטת החומר

ירידת יוסף למצרים בנערותו

הנה יש לנו לעמוד על ענין ירידת יוסף הצדיק למצרים, למה הנהיגה השגחה העליונה שירידתו תהא דוקא במהלך זה. דהיינו, מה היה ההכרח שיוסף ימכר לעבד, ולאחר מכן ישב בבית האסורים שנים עשרה שנה, ורק לאחר מזה יעלה להיות מושל בארץ מצרים, ומתוך כך נסתובב שבאו ישראל ובניו למצרים. ולמה לא היה באפשר שיבוא יוסף למצרים לקנות אוכל בשנות הרעב, והיה פוגש את יועץ המלך שהיה מתפעל מחכמתו, מביאו לפרעה, ומתוך כך היה פרעה ממנה אותו למושל בכל ארץ מצרים.

וכבר עמד על כך המהר"ל בגבורות ה' (פרק יא) ומבאר הענין על פי יסוד גדול:

כי כבר ידוע כי הצורה בעת שנולד הנער יותר גובר החומר, עד שלא נראה שלימות הצורה בתינוק ותמיד הולך אחר מעשה נערותו, ואדרבה הצורה היא בטילה אצל החומר ומשועבד תחתיו, עד שיגדל הנער ואז גובר הצורה על החומר ומולך עליו, הפך מתחלה אשר היה החומר מלך וברשותו נתן הצורה. לכך מתחלה היה יוסף עבד למצרים בעת נערותו, עד שהיה בן שלשים ואז נהפך הדבר להיות יוסף מולך עליהם, שהדבר הזה לפי המציאות הוא שיהיה יוסף מושל עליהם בסוף, כאשר תדע מעלת יוסף שהוא כמו צורה אל החומר הגובר בסוף.